

Krokodilletårer

SPRÅKSPALTEN

ERLEND HEM

E-post: erlend.hem@medisin.uio.no

Erlend Hem er professor, dr.med., fagsjef og redaktør for Tidsskriftets språkspalte.

Krokodilletårer finnes både i folketroen og i medisinen. Tårer renner av ulike grunner.

Krokodilletårer anno 1888. Illustrasjonsfoto: Mary Evans Picture/NTB scanpix.

Krokodilletårer er det samme som falske tårer. Slike utgytelser er altså ikke ekteføyte. Og det er ikke et nymotens påfunn. Uttrykket skal stamme fra middelalderen, da man skal ha hørt krokodiller utstøte klynkende lyder for å få folk til å tro at det var et barn som gråt (1). Krokodillen regnet da med at noen ville komme til, og så kunne den lettvent spise dem opp (1, 2). En alternativ historie er at krokodillen gråt over sitt offer mens den spiste byttet (3, 4). Legenden ble tidlig brukt i diktning, bl.a. hos Shakespeare (1, 5). I en dansk ABC-bok fra 1700-

tallet het det: «Naar krokodillen ynksomt græder, den allersnarest folk opæder» (1).

Men så er noe skjedd. Ordet er blitt et såkalt pendelord, dvs. har fått stikk motsatt betydning. Nå er det mange som tror at krokodilletårer betyr at man er så lei seg at man gråter mye (6). Betydningen har forskjøvet seg i retning av tegn på stor og ekte sorg (7). I vår tid lyder det kanskje både flott og moteriktig å gråte som en krokodille (8)? Pendelord er kjedelige, fordi man ikke kan være sikker på hva avsenderen mener. Brukes ordet på den tradisjonelle måten – altså om en hyklersk eller falsk medfølelse – eller på den nye måten, om øyevæske i store mengder?

Det finnes et lite knippe slike pendelord på norsk, bl.a. bjørnetjeneste, bramfri, forfordele, lemfeldig, lødig, patetisk, ulvetime (9, 10). Det er egentlig bare én ting å gjøre: Vi bør unngå dem (9, 11).

Krokodilletårer i medisinen

Krokodilletårer har også en medisinsk betydning. Det brukes om tåreflod, som oftest ensidig i forbindelse med inntak av fast eller flytende føde (12). Det kan oppstå bl.a. etter operasjoner på ørespyttkjertelen og skyldes at sekretoriske nervefibre som er overskåret under operasjonen, gror ut og finner veien til tårekjertelen (13). Nerveimpulser som normalt skulle stimulere spyttkjertelen, vil da stimulere til tåresekresjon (13). Det kan også ses i rekonvalesensen etter en facialisparese (12).

Krokodilletåresyndromet har selvsagt fått sin trebokstavsforkortelse: CTS (crocodile tear syndrome). Det kalles også for gustolacrimonal refleks eller Bogorads syndrom etter en russisk nevrolog, F.A. Bogorad, som beskrev tilstanden i 1928 (14) – for øvrig en kollega det finnes forbausende lite informasjon om. Det var andre som hadde omtalt slike tårer i faglitteraturen før, men sjeldent er det uansett, «crocodile tears» gir bare drøyt 100 treff på PubMed.

Å kalle dette fenomenet for krokodilletårer, er kanskje ikke så heldig siden det er et minusord. Eller er det ikke så galt likevel? Krokodilletårer som før var forbundet med falskhhet og hykleri, oppfattes jo nå av mange som noe flott og ekte.

LITTERATUR:

1. Gundersen D, Evensberget S. Bevingede ord. 4. utg. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2006: 295, 378.
2. Krokodilletåre. I: Den norske akademis ordbok. <https://www.naob.no/ordbok/krokodillet%C3%A5re> (24.9.2018).
3. Falk H, Torp A. Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog. Oslo: Bjørn Ringstrøms antikvariat, 1991. Faksimileutg. (Originalutg.: Kristiania: Aschehoug, 1903–06: 414.)
4. de Caprona Y. Norsk etymologisk ordbok: tematisk ordnet. Oslo: Kagge, 2013: 356.
5. Crocodile. I: Oxford English Dictionary. www.oed.com/view/Entry/44677 (24.9.2018).
6. Henriksen TH, Berglund EL. Å hoppe etter Ruccola: Mange snubler i ord og uttrykk. VG 5.1.2015. <https://www.vg.no/i/E7pmA> (24.9.2018).
7. Hegge PE. Lamme lår og sukker biter: kunsten å skrive godt. Oslo: Kagge, 2010: 151.
8. Pendelord. Aktuelt ord. Språkrådet. <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt-ord/pendelord> (24.9.2018).
9. Hem E. Blir psykiatriske pasienter forfordelt? Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2314.
10. Hem E. Ulvetimen – dag eller natt? Tidsskr Nor Legeforen 2009; 129: 1908. [CrossRef]
11. Forfordele. Feil bruk av ord og uttrykk. Språkrådet. <https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Feil-bruk-av-ord-og-uttrykk/#f> (24.9.2018).
12. Nørby S. red. Klinisk ordbog. 16. utg. København: Munksgaard, 2004: 656.

13. Krokodilletårer: medisin. I: Store norske leksikon. <https://snl.no/krokodillet%C3%A5rer%2Fmedisin> (24.9.2018).

14. Bogorad FA. The symptom of crocodile tears. F. A. Bogorad. Introduction and translation by Austin Seckersen. *J Hist Med Allied Sci* 1979; 34: 74 - 9. [PubMed][CrossRef]

Publisert: 23. oktober 2018. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.18.0746
© Tidsskrift for Den norske legeforening 2020. Lastet ned fra tidsskriftet.no